

Review Article / Derleme Makalesi

Psychiatric Nursing in Empowering Individuals with Special Needs and Their Families

Özel Gereksinimli Bireyler ve Ailelerin Güçlendirilmesinde Psikiyatri Hemşireliği

Havva KAÇAN^a, Şevval YEYİT BOZDEMİR^{b*}

^a Doçent Doktor, Kastamonu Üniversitesi Sağlık Bilimleri Fakültesi, Hemşirelik Bölümü, Kastamonu, Türkiye, hkacan@kastamonu.edu.tr

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-2493-3051>

^b Araştırma Görevlisi, Kastamonu Üniversitesi Sağlık Bilimleri Fakültesi, Hemşirelik Bölümü, Kastamonu, Türkiye, syeyit@kastamonu.edu.tr

ORCID: <https://orcid.org/0009-0007-2221-19911991>

*Corresponding Author / İletişimden sorumlu yazar, E-mail: syeyit@kastamonu.edu.tr

ARTICLE INFO

Article History:

Received: 05.05.2025

Accepted: 27.08.2025

Published: 01.03.2026

Keywords:

Families with children with special needs

Empowerment

Psychiatric nursing

ABSTRACT

Introduction and Aim: A child with special needs is defined as an individual who differs in mental, sensory, neurological, physical, social and communication aspects and therefore needs professional help. Individuals with special needs and their families also experience various physical, social and psychological problems. In this sense, psychiatric nurses can play an active role in empowerment practices for individuals with special needs and their families. In this review, it is aimed to examine the problems encountered in the empowerment of individuals with special needs and their families and psychiatric nursing practices within the framework of the literature.

Method: Studies on empowerment of individuals with special needs and their families were searched in the databases "Google Scholar" and "PubMed" with the words "special needs child", "parent of special needs child", "empowerment program".

Context: Families with children with disabilities face significant problems in psychological, physical, economic and social areas. Studies have reported that mothers of children with special needs experience problems such as depression, anxiety, anger and physical disorders due to the burden of care. In the results of the studies, it is stated that being a parent of individuals with special needs also brings economic difficulties. In addition, social stigmatization and social exclusion are among the factors affecting families. Family empowerment efforts are important to reduce these problems. Psychoeducation programs, art therapies and support groups increase parents' coping skills and support their psychological well-being.

Conclusion and Recommendations: Identifying the problems of individuals with special needs and their families forms the basis of the solution process. Psychiatric nurses have a key role in supporting these families. It is recommended to plan applied group trainings and supportive projects for effective intervention. This approach provides psychological, social and economic empowerment of families.

MAKALE BİLGİLERİ

Makale Geçmişi:

Geliş Tarihi: 05.05.2025

Kabul Tarihi: 27.08.2025

Yayın Tarihi: 01.03.2026

Anahtar Kelimeler:

Özel Gereksinimli Çocuğa Sahip Aileler

Güçlendirme

Psikiyatri Hemşireliği

ÖZET

Giriş ve Amaç: Özel gereksinimli çocuk, zihinsel, duyuşsal, nörolojik, fiziksel, sosyal ve iletişim yönlerinden farklılık gösteren ve bu nedenle profesyonel yardım alması gereken birey olarak tanımlanmaktadır. Özel gereksinimli bireyler ile aileleri de fiziksel, sosyal ve psikolojik anlamda çeşitli sorunlar yaşamaktadır. Bu anlamda psikiyatri hemşireleri, özel gereksinimli bireyler ve aileleri için güçlendirme uygulamalarında etkin rol oynayabilir. Bu derlemede, özel gereksinimli bireyler ve ailelerinin güçlendirilmesinde karşılaşılan sorunlar ve yapılan psikiyatri hemşireliği uygulamalarını literatür çerçevesinde incelemek amaçlanmıştır.

Yöntem: Özel gereksinimli birey ve ailelerinin güçlendirilmesine yönelik çalışmalar, "Special needs child", "parent of special needs child", "empowerment program" kelimeleri ile "Google Akademik" ve "PubMed" veri tabanlarında taranmıştır.

Kapsam: Engelli çocuğa sahip aileler, psikolojik, fiziksel, ekonomik ve sosyal alanlarda önemli sorunlarla karşılaşmaktadır. Yapılan çalışmalarda özel gereksinimli çocukların annelerinin, bakım yükü nedeniyle depresyon, anksiyete, öfke ve fiziksel rahatsızlıklar gibi problemler yaşamakta olduğu bildirilmiştir. Çalışma sonuçlarında, özel gereksinimli bireylerin ebeveyni olmanın, ekonomik zorlukları da beraberinde getirdiği belirtilmektedir. Ayrıca toplumsal damgalanma ve sosyal dışlanma, aileleri etkileyen faktörler arasında yer almaktadır. Bu sorunların azaltılması için ailelere yönelik güçlendirme çalışmaları önem taşımaktadır. Psikoeğitim programları, sanat terapileri ve destek grupları, ebeveynlerin baş etme becerilerini artırmakta ve psikolojik iyi oluşlarını desteklemektedir.

Sonuç ve Öneriler: Özel gereksinimli bireyler ve ailelerinin sorunlarının belirlenmesi çözüm sürecinin temelini oluşturur. Psikiyatri hemşireleri, bu aileleri desteklemede anahtar role sahiptir. Etkili müdahale için uygulamalı grup eğitimleri ve destekleyici projeler planlanması önerilmektedir. Bu yaklaşım, ailelerin psikolojik, sosyal ve ekonomik olarak güçlenmesini sağlamaktadır.

1. Giriş

Özel gereksinimli birey, Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı ve Sağlık Bakanlığı tarafından 2019 Resmi Gazete’de yayınlanan ‘Erişkinler için Engellilik Değerlendirmesi Hakkında Yönetmelik’te, “fiziksel, zihinsel, ruhsal ve duyuşsal yetilerinde çeşitli düzeyde kayıplarından dolayı topluma diğer bireyler ile birlikte eşit koşullarda tam ve etkin katılımını kısıtlayan tutum ve çevre koşullarından etkilenen birey” olarak tanımlanmıştır (T. C. Resmi Gazete, 20 Şubat 2019, Sayı: 30692). Özel gereksinimli çocuk zihinsel özellikleri, duyuşsal yetenekleri, nörolojik ve fiziksel özellikleri, sosyal davranışları ve iletişim becerileri yönünden normal bir çocuktan farklı olan, bu nedenle profesyonel yardım alması gereken çocuk olarak tanımlanmaktadır (Softa, 2013). Dünya Sağlık Örgütü verilerine göre Dünya nüfusu engellilik oranı %16 olarak bildirilmiştir (WHO, 2023). Ülkemizde Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK), 2021 verilerine göre Türkiye’de 3.337.922 kadın ve 2.503.258 erkek olmak üzere 5.841.180 engelli kişi yaşamaktadır (TÜİK, 2021) Ülkemizde tahmini olarak yaklaşık 5,5-6 milyon üzerinde özel gereksinimli çocuk yaşamaktadır. TÜİK (2021) verilerine göre ülkemizde özel eğitim alan çocuk oranı ise %2,6’dır (TÜİK, 2021). Engelli çocuk oranının artmasıyla birlikte kentlerde ve kırsallarda yaşanabilecek sorunlar ve bireylerin çözüm beklentileri de artabilir. Bu da özel gereksinimli birey ve ailesinin hizmetlere ve desteklere erişimi konusunda önemli bir rol oynamaktadır. Ayrıca ülkemizde engelli bireylerin eğitim düzeyine bakıldığında, %59,8’inin ilkököl ve yalnızca %4,2’sinin yükseköğretim düzeyinde olduğu Türkiye İstatistik Kurumu, güncel Türkiye Sağlık Araştırması (2019)’da belirlenmiştir. Engelli bireylerin sorunları ve beklentileri olduğu gibi ailelerinin de fizyolojik, psikolojik, sosyal ve ekonomik sorunları olabilir.

2. Yöntem

Özel gereksinimli birey ve ailelerinin güçlendirilmesine yönelik son 10 yılda yayınlanan çalışmalar, “Special eeds child”, “parent of special needs child”, “empowerment program” anahtar kelimeleri ile “Google Scholar” ve “PubMed” veri tabanlarında taranmıştır. Çalışmaya yalnızca örnekleme özel gereksinimli birey ebeveynlerinden oluşan araştırmalar dahil edilmiş olup örnekleme normal gelişim gösteren birey ebeveynlerinden oluşan araştırmalar dışlanmıştır.

3. Bulgular ve Tartışma

Özel Birey ve Ailelerin Yaşadığı Sorunlar

Çocuklardaki engel durumu tanımlanırken fiziksel, zihinsel veya sosyal engel özellikleri kapsamında nitelendirilmektedir (Sarı ve

ark., 2008). Özel gereksinimli çocuğun ebeveyni olmak, bireylerin yaşamını çok boyutlu olarak etkilemektedir. Bu anlamda özel gereksinimli çocuk ebeveynlerinin fiziksel, ruhsal, duyuş düşünce anlamında sağlık durumlarını ve ekonomik durumlarını olumsuz olarak etkilemektedir. Türkiye’nin sosyo-kültürel yapısı incelendiğinde, engelli çocukların bakım yükünün büyük ölçüde anneler tarafından üstlenildiği görülmektedir. Yapılan birçok çalışmada, özel gereksinimli bireylere bakım veren ebeveynlerde klinik düzeyde anlamlılık gösteren psikolojik semptomlar saptanmıştır. Bu semptomlar arasında depresif belirtiler, anksiyete bozuklukları, ölüm kaygısı, öfke kontrol problemleri ve paranoid düşünce yapıları öne çıkmaktadır (Ersin ve ark., 2024; Kaçan ve ark., 2025a; Softa, 2013; Ören ve Aydın, 2020). Çalışmalar, bakım verenlerin ruh sağlığı üzerindeki bu olumsuz etkilerin multidisipliner yaklaşımlarla ele alınması gerektiğine vurgu yapmaktadır. Başka bir çalışmada da özel gereksinimli çocuğu olan annelerin depresyon düzeyinin babalara göre daha yüksek olduğu belirlenmiştir (Softa, 2013). Özel gereksinimli çocukların davranış problemleri arttıkça özel gereksinimli çocuk ebeveynlerinde stres, depresif belirtiler ve anksiyete gibi ruhsal sorunların görülme sıklığının da arttığı belirtilmektedir (Hastings, 2002). Yaşanan sorunların fiziksel boyutuna bakıldığında ise özel gereksinimli çocuğa sahip ebeveynlerin, diyabet, bel ve sırt ağrıları, migren gibi fiziksel, akut ya da kronik (Lee ve ark., 2017) rahatsızlıklar da yaşadığı görülmektedir.

Özel gereksinimli bireylerin aileleri, çocuklarının bakım ihtiyaçları nedeniyle çeşitli ekonomik problemlerle karşılaşmaktadır. Literatürde, bakım vericilerin işgücüne katılım oranlarının düşmesinin, ailelerin finansal durumunu olumsuz etkilemesi gibi sorunları beraberinde getirdiği belirtilmektedir (Ağkaya ve ark. 2015). Çalışmalara bakıldığında zihinsel engelli çocuğu olan ebeveynlerin %90,9’unun çocuğun engelinin aileye daha fazla maddi yük getirdiğini belirtmişlerdir (Lafçı ve ark. 2014). Engelli çocuğa sahip ebeveynlerin ihtiyaçlarına ilişkin yapılan bir çalışmada, ebeveynlerin %78,9’unun ekonomik ihtiyaçlar belirttiği bildirilmiştir (Kerkez ve ark., 2025). İşsizlik veya gelir yetersizliği gibi ekonomik sorunlar da eklendiğinde bu durum ebeveynler için bir stres faktörü olmaktadır (Kırcaali İftar, 2019).

Ayrıca ailelerin yaşadığı sorunlardan biri de hor görülme, damgalanma gibi sosyal sorunlardır (Kayama ve ark. 2017). Özel gereksinimli çocukların ebeveynleri (başta birincil bakım veren anneler olmak üzere), çocuklarının özel durumundan kaynaklı olarak günlük yaşam aktivitelerinde önemli engellerle karşılaşmakta, sosyal ağlarında daralma yaşamakta ve toplumsal dışlanma hissi deneyimlemektedir. Bu nedenle, bu ebeveynlerin çeşitli destek

mekanizmalarına gereksinim duydukları görülmektedir. Sivrikaya ve Çifci Tekinarlan'ın (2013) çalışmasının sonuçları, özel gereksinimli çocuğa sahip annelerin psikososyal destek ve bakım hizmetlerine erişimlerinin kolaylaştırılmasının, bu bireylerin ebeveynlik yükü algılarını önemli ölçüde hafiflettiğini göstermektedir. Toplumda yaşayan bireylerin olumsuz tutum ve yargıları nedeniyle özel gereksinimli çocuğu olan aileler topluma dahil olmak istememekte ve sosyal olarak sınırlı kalmaktadırlar (Ayyıldız ve ark., 2012). Ailelerin sosyal ortamdaki ilişkilerine dair sorunlar yaşadıkları ve toplumda dışlandıkları bilinmektedir (Kayama ve ark. 2017).

Özel gereksinimli birey ebeveynleri, yaşadığı sorunlar nedeniyle diğer ebeveynlere göre daha fazla desteklenmeye ihtiyaç duymaktadır (Durat ve ark., 2017). Ebeveynlerin deneyimlediği fiziksel, ekonomik, psikolojik ve sosyal sorunlar, çevresel koşulların değişiminden de etkilenebilir. Ebeveynler bu durumlarda daha fazla desteğe ihtiyaç duyabilir. Yapılan bir çalışmada, Covid-19 pandemisi gibi eve kapanmayı zorunlu kılan durumlarda, özel gereksinimli çocukların, rutin değişiklikleri, özel eğitim hizmetlerinin eksikliği, sınırlı fiziksel alan ve uyku problemleri gibi sorunlar deneyimledikleri bildirilmiştir. Deneyimlenen sorunlarla özel gereksinimli çocukların baş etmesinde en önemli etkenin ise ebeveynlerin baş etme becerileri olduğu belirlenmiştir (Latzer ve ark., 2021). Covid-19 Pandemisinde ve sonrasında özel gereksinimli birey ebeveynleri ise ağılık sorunları, diğer kardeşlere zaman ayıramama, eşler arasında çatışma, dışarı çıkamamanın getirdiği sıkıntı, annenin çocuk bakımından tek sorumlu olması, maddi zorluklar ve eğitim rehberliği olarak bildirilmiştir (Keleş ve Özbey, 2022). Bu dönemi takip eden süreçte uzaktan psikolojik destek modeli oluşturulmuş, ailelerin özerk kullanımı için internet tabanlı eğitim kaynakları, uzaktan psikoeğitim ve danışmanlık, aile içi iletişim için uzaktan psikoterapötik müdahaleler, mobil oyunlar gibi uygulamalar uzmanlar eşliğinde ebeveynleri güçlendirmede kullanılmıştır. Bu uygulamaların ebeveynlerin psikolojik sağlıklarını güçlendirmelerinde etkili olduğu bildirilmiştir (Prokhorenko ve Kostenko, 2021). Ayrıca Kaçan ve ark.(2025a) otizmlili çocukların birincil bakıcılarına sağlanan altı haftalık bireysel psikoeğitim programının damgalanma ve bakım yükü üzerindeki etkilerini belirlemek amacıyla yaptığı çalışmada psikoeğitimin katılımcıların içselleştirilmiş damgalanmasını ve algılanan bakım yükünü azalttığı belirtilmektedir. Bu tür uzun süreli çalışmaların ailelerin toplumda var olma sürecinde güçlenmelerini sağlamada önemli olmaktadır.

Özel Birey ve Ailelerine Yönelik Güçlendirme Çalışmaları

Ruh Sağlığı ve Psikiyatri Hemşireliği kapsamında hemşirelik girişimleri sınıflama sisteminde (NIC); terapi grupları, destek grupları, terapötik oyunun kullanımı ve baş etmeyi güçlendirmede davranışsal veya bilişsel yöntemlerin uygulanması hemşirelik uygulaması olarak tanımlanmaktadır (Bulecek ve ark.,2017). Özel gereksinimli bireye bakım verenlerin güçlendirilmesinde kullanılan yöntemlere bu derleme çalışmasında araştırmalar doğrultusunda yer verilecektir. Bu kapsamda, özel gereksinimli bireylere ve ebeveynlerine yönelik sanatla terapi çalışması yapılmıştır. Sanat terapisi, ebeveynlerin duygusal sağlığını iyileştirmede etkili bir yöntemdir. Bu terapi ile ebeveynler kendilerini daha iyi anlamakta ve duygularını daha rahat ifade edebilmektedir. Sanat terapisinin bireylerin anksiyete ve depresyon düzeylerini azalttığı, yaşam kalitesini, iyi oluşu, benlik saygısını ve psikolojik dayanma güçlerini arttırdığı bilinmektedir. Bu kapsamda sanatın kullanıldığı bir çalışmada, sanatsal etkinliklerin özel gereksinimli çocuk annelerinin psikososyal iyilik halleri üzerindeki etkileri incelenmiştir. Çalışmaya göre, bu tür aktiviteler annelerin ruhsal direncini güçlendirmekte, yaşam kalitesi algılarını iyileştirmekte ve bakım yükü algısını hafifletmektedir (Çulhacık ve ark., 2020). Ailelerin baş etme ve güçlendirilmelerine yönelik grup çalışmaları ve psikoeğitimlerin verildiği çalışmalar bulunmaktadır. Bunlardan 6 oturumluk grup danışmanlığının verildiği bir çalışmada danışmanlık sonrasında özel gereksinimli çocuğu olan ebeveynlerin anksiyete ve depresyon belirti düzeylerinin azaldığı belirlenmiştir (Gördeles Beşer ve İnci, 2014). Bakım verenlerin güçlenmelerine yönelik yapılan Kaçan ve Denizol (2024)'un zihinsel engelli çocuğu olan annelere anksiyete ve stresle başa çıkma tutumlarına yönelik 6 haftalık eğitim verilen eğitim programının annelerin anksiyete düzeyini azaltma, başa çıkma tutumlarının gelişmesinde etkili olmuştur. Özel gereksinimli çocuk ebeveynlerinin baş etme becerilerini güçlendirmek için yapılan bir müdahalenin etkinliğinin değerlendirildiği nitel fenomenolojik bir çalışmada, ebeveynlerin umutsuzluğunun azaldığı, bilgi artışının gözlemlendiği, sosyal işlevselliklerinin arttığı ve psikolojik anlamda güçlendikleri belirlenmiştir (Catama ve ark., 2024).

Özel gereksinimli çocuğa sahip aileler ile çalışırken aileleri güçlendirmede grup ile yapılan müdahale çalışmaları oldukça önemli bir yere sahiptir. Ailenin kendisini yalnız hissetmemesi, kendisi gibi özel gereksinimli ebeveynlerinin olduğuna ve benzer sorunları yaşadığına dair farkındalığının artması ve sorunlarını farklı bireyler ile beraber paylaşmak aileler için bir sosyal destek oluşturur. Özel gereksinimli çocuğa sahip aileler kendi gibi benzer sorunları

yaşayan aileler ile bir araya geldiklerinde sorunlarını paylaşma fırsatı bulup duygularını ifade etme ortamı bulacaklardır.

Sosyal içerme, bireylerin toplumsal yaşamın çeşitli alanlarına (ekonomik, siyasi, kültürel ve sosyal) tam olarak katılamaması ve toplumda istedikleri konumları elde edememesi durumunu tanımlamaktadır. Engelli bireyler ve özel gereksinimli aileler gibi dezavantajlı grupların yaşam kalitesinin yükseltilmesi, ancak etkin sosyal katılımı mümkün olabilmektedir. Sürdürülebilir kalkınma için yoksulluğun ve eşitsizliklerin azaltılması kapsamında önemli bir bileşen olarak sosyal katılım ele alınmaktadır. Uluslararası düzeyde, Birleşmiş Milletler'in 2030 Sürdürülebilir Kalkınma Hedefleri kapsamında, toplumsal yaşamın tüm alanlarında dezavantajlı grupların korunması temel önceliklerdendir. Bu hedefler doğrultusunda, tüm bireylerin ekonomik, sosyal ve politik süreçlere eşit ve etkin katılımının garanti altına alınması gerekliliği özellikle vurgulanmaktadır (United Nations, 2016). Bu yaklaşım, engelli bireylerin toplumsal hayata eşit şartlarda katılımını destekleyen kapsayıcı politikaların geliştirilmesini gerektirmektedir. Sosyal katılımın artmasında, bireylerin kültürel ve sosyal kaynaklara erişim imkanlarının genişlemesi önemli rol oynamaktadır. Özel gereksinimli bireylerin sosyal desteği için, yakın aile bağlarından (ebeveynler, kardeşler, eş ve çocuklar) destek sağlandığını ve bu ilişkilerin temel destek faktörleri olarak değerlendirildiğini ortaya koymaktadır. (Holanda ve ark., 2015). Gençlerin sosyal yaşama aktif katılımında ebeveynlerin rolü önemlidir. Ebeveynler hem gençlerin sosyal ağlarını genişletmelerine yardımcı olmakta hem yaşamsal kararlar almalarında yol gösterici olmakta, pratik ve finansal destek sağlamakta, ayrıca psikolojik destek (DuBois ve ark., 2020) sağlamaktadır. Bu nedenle bu bireylerin iyiliği için ailelerinin de iyiliği önemlidir. Kendi evlerinde yaşayan özel gereksinimli bireyler ve ailelerine yönelik toplum temelli ve ulusal müdahaleler planlanmalıdır. Aile odaklı müdahale programları geliştirilirken, kültürel bağlam, coğrafi konum (kentsel/kırsal alanlar) ve sosyoekonomik statü gibi çok boyutlu faktörlerin dikkate alınması gerekmektedir (Amado ve ark., 2013). Örneğin, engelli bireyler ve ailelerinin sağlık kurumlarına düzenli erişimi, bu mekânların güçlendirme faaliyetleri için uygun zemin oluşturmaktadır (Be Happy in Life Project, 2021). Sağlık hizmeti sunan kuruluşlarda planlanacak destek programları ve eğitim girişimleri, özel gereksinimli birey nüfusunun yaşam becerilerini geliştirmede etkili bir araç olarak değerlendirilebilir. Bu durumun sağlanması için de psikiyatri hemşirelerinin konuyla ilgili bilgi ve becerilerinin artırılması, özel gereksinimli çocuklara ve ailelerine yönelik tutumlarının iyileştirilmesi önemlidir (Şimşek ve ark., 2020).

Özel gereksinimli bireylerin toplumda kabul edilmeleri ve toplumsal duyarlılık geliştirilmesinde yapılacak çalışmalara ağırlık verilmelidir. Sosyal işlevselliği geliştirmeye yönelik çalışmalarda, entegre okul ve işyeri ortamlarının yanı sıra düzenli olarak gerçekleştirilen kulüp etkinliklerinin bireylerin sosyal etkileşim becerilerini ve toplumsal uyumunu olumlu yönde etkilediğini bildirmektedir. Özel gereksinimli bireylerin, Özel gereksinimli olmayan bireylerle birlikte hobi, koro, kurs gibi topluluk faaliyetlerine ve gönüllülük çalışmalarına dahil olması sosyal içermeyi artırmaya yönelik kanıta dayalı bir uygulamadır. Bu tür uygulamalar, özel gereksinimli bireylerin ve ailelerinin toplumsal katılımını artırarak, sosyal içerme süreçlerine önemli bir katkı sağlamakta ve toplumun kapsayıcılık düzeyini yükseltmektedir. Bireyler daha duyarlı, şefkatli ve arkadaşça davranabilmektedir. Özel gereksinimli bireylerin güçlendirilmesinde bu tür destekleyici müdahaleler önemli bir yaklaşımdır. Bu anlamda çeşitli kuruluşlar tarafından destekleyici uygulama programlarına destek sağlanmaktadır.

Özel bireyleri kapsayıcı toplum projesi kapsamında yapılan bir çalışmada Özel gereksinimli çocuğa sahip annelere sanat uygulamalarına dayalı psiko-eğitim programının psikolojik iyi oluş, bakım yükü, duyguların ifadesi ve başa çıkma düzeylerine etkisini incelenmiştir. Bu çalışmada uygulanan sanat uygulamalarına dayalı psiko-eğitim programının bakım verme yükünü azaltmada etkili olduğunu ve bu etkinin büyüklüğünün de yüksek olduğunu, kendine güvenli yaklaşım, iyimser yaklaşım ve sosyal destek arama yaklaşım son test ve izleme aşamalarındaki değişimleri artırmada oldukça etkili olduğunu ve psikolojik iyi oluşu artırmada oldukça etkili olduğunu ve bu artışın izleme aşamasında da sürdürdüğünü göstermektedir. Bu projede özel birey anneleri hem ruhsal anlamda hem de aile ekonomilerine katkı sağlamada güçlenme sağlandı. Dijital pazarlama eğitimleri sayesinde evlerinden çıkamayan anneler de ürünlerini internet üzerinden satışları başlamıştır. Proje sürecinde edindikleri becerileri sürdüren annelerin, sosyal medya grupları aracılığıyla da desteklenmeye devam etmişlerdir (www.kastamonu.edu.tr). Bunun gibi projeler hem ailelerin hem de özel gereksinimli çocukların toplumda sosyalleşmelerinde ve paylaşımlarının artarak güçlenmelerinde etkili olduğunu söyleyebiliriz. Benzer olarak yapılan bir çalışmada özel gereksinimli birey ebeveynlerini güçlendirmede verilen uygulamalı grup eğitiminin öz şevkat ve algılanan sosyal desteği arttırdığı, depresif belirtileri ise azalttığı saptanmıştır (Kaçan ve ark., 2025b). Çalışmada verilen uygulamalı grup eğitim örneği Tablo 1'de verilmiştir.

"Geva ve Werner (2021) tarafından yapılan çalışmada, özel gereksinimli çocuğa sahip ebeveynlerin güçlenmesini sağlayan faktörler incelenmiştir. Çalışma sonuçları, stres düzeyinin ebeveyn güçlenmesi ile negatif korelasyon gösterdiğini; buna karşılık, problem odaklı baş etme stratejileri ve ebeveyn aktivizminin ise pozitif yönde anlamlı bir ilişkiye sahip olduğunu ortaya koymuştur.

*Farklı kültürden engelli çocukların ebeveynlere yönelik destek gruplarında deneyimledikleri fayda algılarının incelendiği bir çalışmada, destek gruplarına katılmanın aidiyet duygusu geliştirmelerini ve engelli çocuklarıyla ilgili konuları ele alırken kendilerini güvende ve güçlenmiş hissetmelerini sağladığı belirlenmiştir (Lo, 2010).

*Özel gereksinimli çocuğa sahip ebeveynlerin güçlendirilmesine yönelik yapılan müdahale programlarını inceleyen bir sistematik derlemeye göre, güçlendirme programları ebeveyn bilgi düzeyi ve öz yeterliliği iyileştirmektedir. Çalışmada, ebeveyn güçlendirme programlarına babaların katılımının desteklenmesi, hizmet sağlayıcı kurumlar ile iş birliği yapılması ve kültürel olarak duyarlı müdahale programlarının planlanması önerilmektedir (Casagrande ve ark., 2021).

*Yapılan bir çalışmada annelere verilen planlı eğitim ve danışmanlık hizmetlerinin duygusal ve zihinsel sağlık düzeylerine olumlu etkileri olduğu bulunmuştur (İnalı, 2012).

* Çalışmada, bakım sürecinde ailelerin psikososyal desteğe ihtiyaç duyabilecekleri, ihtiyaç duyulan duygusal paylaşımlar için destek grupları oluşturmaları önerilmektedir.

Özel gereksinimli birey ebeveynlerini güçlendirmede uygulanan yöntemleri içeren çalışma örneklerine Tablo 2'de yer verilmiştir.

Tablo 1. Özel Gereksinimli Birey Ebeveynlerini Güçlendirmede Uygulanan Grup Eğitimi Örneği

Oturumlar	Oturum Planı	Oturum Amacı
1.Hafta	Etkili iletişim eğitimi	"Ben" dili ve "sen" dilini kullanmanın faydaları nelerdir? "Ben" dili örnekleri için rol yapma yönteminin kullanımı. Ne söylüyoruz ne anlaşılıyor? Davranışların anlamı nedir, ne anlatıyorlar? Konularında ortak iletişimi sağlamak.
2.Hafta	Kendimle Şefkatli Anlar Uygulamalı Atölyesi	Katılımcıların kendi bedenleri, zihinleri ve duygularıyla temas kurmalarını destekleyerek farkındalıklarını artırmayı ve zor anlarda öz şefkat ve anda kalarak uygulayabilecekleri öz yardım becerileri edinmelerini sağlamak.
3.Hafta	Otizmlili çocukların davranış sorunlarıyla başa çıkma	Çocukların sorunlu davranışlarıyla başa çıkmak için davranış azaltma tekniklerini ebeveynlerin öğrenmesi ve uygulayabilmesini sağlamak.
4.Hafta	Çocuğumla keyifli serbest zamanlar	Otizmlili çocuk sahibi annelerin çocuklarıyla boş zamanlarını nasıl daha işlevsel bir şekilde geçirebileceklerine dair fikir edinmelerini sağlamak.
5.ve 6.Hafta	Psikodrama deneyimi	Bakım verenlerin travmatik deneyimlerini paylaşmalarını, desteklenmelerini ve olumlu başa çıkma yöntemleri geliştirmelerini sağlamak.

Kaynak: (Kaçan ve ark., 2025b)

Tablo 2. Özel Gereksinimli Birey Ebeveynlerini Güçlendirmede Uygulanan Yöntemleri İçeren Çalışma Örnekleri

Araştırma Adı	Araştırma Türü	Örneklem	Yıl	Araştırma Sonucu
Engelli çocuklu ailelerde sanat etkinliklerinin kullanıldığı etkinlik gruplarının dayanıklılık ve ilişkili faktörler üzerindeki etkileri (Çulhacık ve ark., 2020)	Randomize kontrollü deneysel	33 anne (18 kontrol, 15 deney grubu)	2020	Sanat etkinliklerinin kullanıldığı psikolojik etkinlik gruplarının, çeşitli sıkıntı türlerine (fiziksel, psikolojik, ekonomik ve sosyal) sahip engelli çocukların ailelerinde psikolojik iyilik halini ve yaşam memnuniyetini artırmış, annelerin algıladıkları bakım yükünü azaltmıştır.
Zihinsel Engelli Çocuğu Olan Ailelere Verilen Grup Danışmanlığının Etkinliğinin Değerlendirilmesi (Gördeles Beşer ve İnci, 2014)	Ön-test, son-test desenli yarı deneysel	30 özel gereksinimli birey ebeveyni	2014	Ebeveynlerin problem çözme becerileri, aile içi iletişimleri ve sosyal destek algıları artmış, anksiyete ve depresyon belirtileri azalmıştır.
Zihinsel Engelli Çocuğa Sahip Annelere Verilen Anksiyete ve Stresle Başa Çıkma Tutumları Eğitim Programının Etkinliğinin Değerlendirilmesi (Kaçan ve Denizol, 2024)	Tek gruplu ön test - son test modeline dayalı yarı deneysel	Zihinsel engelli çocuğa sahip 100 anne	2024	Annelerin anksiyete düzeyini azaltmış, başa çıkma tutumlarının gelişmesinde etkili olmuştur.
Otizm spektrum bozukluğunda hizmet erişiminin iyileştirilmesi: Özel sağlık ihtiyaçları olan çocuklar için aile güçlendirme müdahalelerinin sistematik bir incelemesi (Cassagrande ve ark., 2021)	Sistematik Derleme	Özel gereksinimli birey ebeveynlerini güçlendirme programlarını içeren 25 çalışma	2021	Ebeveynleri güçlendirme programlarının ebeveyn bilgi düzeyi ve öz yeterliliği iyileştirdiği belirlenmiştir.

Zihinsel ve/veya bedensel yetersizliği olan çocuğa sahip annelerin yaşam kalitesi ile tükenmişlik düzeylerine anneye verilen eğitimin ve danışmanlığın etkisi (İnalı, 2012)	İki gruplu (kontrol ve deney) Deneysel	Zihinsel ve/veya bedensel engelli çocuğa sahip 244 anne	2012	Annelere verilen planlı eğitim ve danışmanlık hizmetlerinin annelerin duygusal tükenmişlik düzeylerini azalttığı, kişisel başarı düzeylerini ise yükselttiği belirlenmiştir.
---	--	---	------	--

4. Sonuç ve Öneriler

Özel gereksinimli bireyler ve ailelerinin deneyimledikleri sorunlar ve bu sorunların çözümünde ortaya çıkan zorlukların ve ihtiyaçlarının belirlenmesi ilk yapılacak çalışmalar olmalıdır. Yaşanan sorunları tanımak, belirlemek ve olası zorlukların önüne geçilmesi için önleyici ve iyileştirici çalışmalar planlamak konuyla ilgili tüm çalışanların kurum ve kuruluşların görevi olmalıdır. Özel gereksinimli bireyler ve aileleriyle temas eden tüm profesyonellerin özellikle sağlık hizmeti alınımında genelde hemşirelerin özelde psikiyatri hemşirelerinin yaşanan sorunların farkında olmaları ve toplum için rol model olmaları önerilmektedir. Ailelerin güçlendirilmesinde uygulamalı eğitimlerin ve projelerin güçlendirilmelerini sağlamada yapılması önerilmektedir. Özel gereksinimli bireyler ve ailelerin güçlenmelerinde sadece gereksinim duyulan eğitimler değil eğitimlerin grupla ve uygulamalı yapılması paylaşımlar açısından önerilmektedir.

5. Article Information / Makale Bilgileri

Evaluation: Two External Reviewers / Double Blind

Değerlendirme: : İki Dış Hakem / Çift Taraflı Körleme

Ethical Consideration: Since this research is a review, ethical committee approval is not required.

It is declared that scientific and ethical principles were complied with during the preparation of this study and all the studies used in this study were cited in the bibliography. No artificial intelligence-based tools or applications were utilized in the preparation of this manuscript. All content was generated solely by the author(s) in adherence to scientific research methodologies and academic ethical standards.

Etik Beyan: Bu araştırma bir derleme olduğundan etik kurul izni gerekmemektedir.

Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyulduğu ve yararlanılan tüm çalışmaların kaynakçada belirtildiği beyan olunur. Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde yapay zeka tabanlı herhangi bir araç veya uygulama kullanılmamıştır. Çalışmanın tüm içeriği, yazar(lar) tarafından bilimsel araştırma yöntemleri ve akademik etik ilkelere uygun şekilde üretilmiştir.

Similarity Screening: Done- intihal.net

Benzerlik Taraması: Yapıldı –intihal.net

Conflict of Interest: No conflict of interest declared.

Çıkar Çatışması: Çıkar çatışması beyan edilmemiştir.

Financing: No external funding was used to support this research

Finansman: Bu çalışma için herhangi bir bütçe desteği yoktur

Copyright & Licence: The authors own the copyright of their work published in the journal and their work is published under the CC BY-NC 4.0 licence.

Telif Hakkı & Lisans: Yazarlar dergide yayınlanan çalışmalarının telif hakkına sahiptirler ve çalışmaları CC BY-NC 4.0 lisansı altında yayımlanmaktadır.

Yazarlık Katkısı:

Fikir: HK, Tasarım: HK, ŞY, Denetleme: HK, Literatür taraması: HK, ŞY, Yazı Yazan: HK, ŞY Eleştirel İnceleme: HK, ŞY

Author Contributions:

Concept: HK, Design: HK, ŞY, Supervision: HK, Literature review: HK, ŞY, Writing: HK, ŞY Critical review: HK, ŞY

Kaynaklar

- Ağkaya Alahan, N., Aylaz, R., & Yetiş, G. (2015). Kronik hastalığı olan çocuğa sahip ebeveynlerin bakım verme yükü. *İnönü Üniversitesi Sağlık Bilimleri Dergisi*, 4(2), 1–5.
- Amado, A. N., Stancliffe, R. J., McCarron, M., & McCallion, P. (2013). Social inclusion and community participation of individuals with intellectual/developmental disabilities. *Intellectual and developmental disabilities*, 51(5), 360-375. doi: 10.1352/1934-9556-51.5.360.
- Ayyıldız, T., Şener, D. K., Kulakçı, H., & Veren, F. (2012). Zihinsel engellilere sahip annelerin strese temel verme yöntemlerinin değerlendirilmesi. *Ankara Sağlık Hizmetleri Dergisi*, 11(2), 1–12. https://doi.org/10.1501/Ashd_0000000078
- Be Happy in Life Project. (2021). Outputs of the project. Retrieved December 2021 from <https://erasmusplus.ec.europa.eu/projects/eplu-project-details#project/2018-1-TR01-KA204-058392>
- Bulechek, G. M., Butcher, H. K., Dochterman, J. M., & Wagner, C. (2017). Hemşirelik girişimleri sınıflaması (NIC) (6. baskı). Nobel Tıp Kitapevleri.
- Casagrande, K., & Ingersoll, B. R. (2021). Improving service access in ASD: A systematic review of family empowerment interventions for children with special healthcare needs. *Review Journal of Autism and Developmental Disorders*, 8(2), 170–185. <https://doi.org/10.1007/s40489-020-00210-1>
- Catama, B. V., Domalanta, M. A. B., Balmeo, M. L., Ignacio, T. D., & Magat, S. M. C. (2024). Empowering and equipping parents with the basic intervention skills in handling their children with special learning needs. *Texila International Journal of Academic Research*, 11(1), Article 7. <https://doi.org/10.21522/TIJAR.2014.11.01.Art007>
- Çavdar, S., Şimşek, Ç., Gündüz, B., & Yalçinkaya, E. Y. (2021). Engelli bireyler ve bakım veren ailelerinin yaşadıkları zorluklar: Sosyal içerme perspektifi. *Engelsiz Yaşam ve Toplum Dergisi*, 5(1), 29–41. <https://doi.org/10.29329/baflas.2021.441.2>

- Çulhacık, G. D., Durat, G., & Eren, N. (2021). Effects of activity groups, in which art activities are used, on resilience and related factors in families with disabled children. *Perspectives in Psychiatric Care*, 57(1), 343–350. <https://doi.org/10.1111/ppc.12569>
- DuBois, D., Renwick, R., Chowdhury, M., Eisen, S., & Cameron, D. (2020). Engagement in community life: perspectives of youths with intellectual and developmental disabilities on families' roles. *Disability and Rehabilitation*, 42(20), 2923–2934. <https://doi.org/10.1080/09638288.2019.1576781>
- Durat, G., Atmaca, G. D., Ünsal, A., & Kama, N. (2017). Özel gereksinimi olan çocukların ailelerinde umutsuzluk ve depresyon. *Osmangazi Tıp Dergisi*, 39(3), 49–57. <https://doi.org/10.20515/otd.300262>
- Ersin, F., Dinçer, S., & Atçı Koyuncu, A. (2024). The relationship between caregiver burdens and social support perceptions of those who provide home care to disabled children: Caregivers' burden of care and perception of social support. *Göbeklitepe Medical Science Journal*, 6(13). <https://doi.org/10.55433/gsbj/193> (Original work published September 20, 2023)
- Geva, T., & Werner, S. (2021). Activism, growth, and empowerment of Israeli parents of children with disabilities. *Family Process*, 60(4), 1437–1452. <https://doi.org/10.1111/famp.12639>
- Gördeles Beşer, N., & İnci, F. (2014). Zihinsel engelli çocuğu olan ailelere verilen grup danışmanlığının etkinliğinin değerlendirilmesi. *Psikiyatri Hemşireliği Dergisi*, 5(2), 84–91. <https://doi.org/10.5505/phd.2014.94830>
- Hastings, R. P. (2002). Parental stress and behaviour problems of children with developmental disability. *Journal of Intellectual and Developmental Disability*, 27(3), 149–160. <https://doi.org/10.1080/1366825021000008657>
- Holanda, C. M. D. A., Andrade, F. L. J. P. D., Bezerra, M. A., Nascimento, J. P. D. S., Neves, R. D. F., Alves, S. B., & Ribeiro, K. S. Q. S. (2015). Support networks and people with physical disabilities: Social inclusion and access to health services. *Ciência & Saúde Coletiva*, 20, 175–184. <https://doi.org/10.7202/1089859>
- İnalı, Ç. (2012). Zihinsel ve/veya bedensel yetersizliği olan çocuğa sahip annelerin yaşam kalitesi ile tükenmişlik düzeylerine anneye verilen eğitimin ve danışmanlığın etkisi/Mental and/or physically disabled children of mothers with the burnout levels of quality of life impact of mother's education and counseling (Doctoral dissertation).
- Kaçan, H., & Denizol, M. (2024). Zihinsel engelli çocuğa sahip annelere verilen anksiyete ve stresle başa çıkma tutumları eğitim programının etkinliğinin değerlendirilmesi. *Sağlık Akademisi Kastamonu*, 9(2), 301–315. <https://doi.org/10.25279/sak.1271970>
- Kaçan, H., Gümüş, F., & Bayram Değer, V. (2025a). Effect of individual psychoeducation for primary caregivers of children with autism on internalized stigma and care burden: A randomized controlled trial. *International Journal of Developmental Disabilities*, 71(2), 296–305. doi: 10.1080/20473869.2023.2231233
- Kaçan, H., Kaş Alay, G., Yeyit, Ş., Gümüş Çaliş, G., & Birol, Z. (2025b). The Effect of Applied Group Training on Perceived Social Support, Depressive Symptoms, and Self-Compassion Given to Mothers with Children with Autism: a Quasi-Experimental Study. *Journal of Autism and Developmental Disorders*, 1-10. doi: 10.1007/s10803-025-06963-0
- Kayama, M., Haight, W., Ku, M. L. M., Cho, M., & Lee, H. Y. (2017). East Asian and US educators' reflections on how stigmatization affects their relationships with parents whose children have disabilities: Challenges and solutions. *Children and Youth Services Review*, 73, 128–144. <https://doi.org/10.1016/j.childyouth.2016.12.010>
- Keles, O., & Özbeý, E. Z. (2022). Families with Special Needs Children in Turkey during the COVID-19 Pandemic. *International Online Journal of Education and Teaching*, 9(1), 85-103.
- Kerkez, M., & Birimoglu Okuyan, C. (2025). Engelli çocuğa sahip ailelerin aile ihtiyaçlarının belirlenmesi. *Celal Bayar Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü Dergisi*, 12(1), 160–168. <https://doi.org/10.34087/cbusbed.1516638>
- Kırcaali-İftar, G. (2019). Özel gereksinimli çocuğa sahip olmak. Erişim adresi: <https://www.aruyoe.org/DergiDosya/Kircaali-Iftar2019-ArUyOEDer6.pdf>. (Erişim tarihi: 22 Haziran 2022)
- Lafçı, D., Öztunç, G., & Alparslan, N. (2014). Zihinsel engelli çocukların (mental retardasyonlu çocukların) anne ve babalarının yaşadığı güçlüklerin belirlenmesi. *Gümüşhane Üniversitesi Sağlık Bilimleri Dergisi*, 3(2), 723–735.
- Lee, M. H., Park, C., Alicia, M., & Hsieh, K. (2017). Differences in physical health, and health behaviors between family caregivers of children with and without disabilities. *Disability and Health Journal*, 10(4), 565–570. doi: 10.1016/j.dhjo.2017.03.007
- Lo, L. (2010). Perceived benefits experienced in support groups for Chinese families of children with disabilities. *Early Child Development and Care*, 180(3), 405–415. <https://doi.org/10.1080/03004430802002625>
- Ören, B., & Aydın, R. (2020). Engelli Çocuğa Sahip Ebeveynlerde Bakım Veren Yüğü ve Depresyon Durumlarının İncelenmesi. *Celal Bayar Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü Dergisi*, 7(3), 302-309. <https://doi.org/10.34087/cbusbed.682392>
- Prokhorenko, L. I., & Kostenko, T. M. (2021). Psychological support of families of children with special needs in the conditions of the covid-19 pandemic. DOI: 10.30525/978-9934-26-023-0-16
- Sarı, H.Y., Başsakal, S. (2008). Zihinsel Yetersizliği Olan Aileler İçin Aile Yüğü Değerlendirme Ölçeğinin Geliştirilmesi. *Atatürk Üniversitesi Hemşirelik Yüksekokulu Dergisi*, 11:3:86-95.
- Sivrikaya, T., & Çifci Tekinarslan, İ. (2013). Zihinsel yetersizliği olan çocuğa sahip annelerde stres, sosyal destek ve aile yüğü. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Özel Eğitim Dergisi*, 14(2), 17–29. https://doi.org/10.1501/Ozlegt_0000000182
- Sofa, H. K. (2013). Engelli çocuğa sahip ebeveynlerin depresyon düzeylerinin incelenmesi. *Kastamonu Eğitim Dergisi*, 21(2), 589–600.
- Şimşek, Ç., Çavdar, S., Temiz, E., Gündüz, B., & Yılmaz Yalçınkaya, E. (2020). The attitude of healthcare professionals towards disabled individuals. *Journal of Academic Research in Nursing*, 6(3), 545–553. doi:10.5222/jaren.2020.82435
- T.C. Resmi Gazete. (2019, 20 Şubat). Erişkinler için engellilik değerlendirmesi hakkında yönetmelik (Sayı: 30692). <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2019/02/20190220-2.htm>
- Tokatly Latzer, I., Leitner, Y., & Karnieli-Miller, O. (2021). Core experiences of parents of children with autism during the COVID-19 pandemic lockdown. *Autism*, 25(4), 1047–1059. doi: 10.1177/1362361320984317
- TÜBİTAK 4008 Güçlü Anne Güçlü Özel Birey Projesi. (n.d.). Kastamonu Üniversitesi proje detayları. <https://www.kastamonu.edu.tr/index.php/tr/bilgi/universite-haberleri/6435-kastamonu-universitesi-nin-guclu-anne-guclu-ozel-birey-projesi-ozel-birey-annelerinin-hayatina-d>
- Türkiye İstatistik Kurumu. (2021). Türkiye sağlık araştırması verileri [Turkey health survey data]. <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Istatistiklerle-Cocuk-2023-53>
- Türkiye İstatistik Kurumu. (2019). Türkiye sağlık araştırması verileri [Turkey health survey data]. <https://data.tuik.gov.tr/Search/Search?text=engelli>
- United Nations. (2016). Transforming our world: The 2030 agenda for sustainable development. Department of Economic and Social Affairs. <https://sustainabledevelopment.un.org/content/documents/21252030%20Agenda%20for%20Sustainable%20Development%20web.pdf>
- World Health Organization. (2023, November 24). Disability and health [Fact sheet]. <https://www.who.int/news-room/fact-sheets/detail/disability-and-health>